

УДК 007:001:070

DOI 10.32840/cru2219-8741/2024.2(58).4

В. М. Швець

кандидат наук із соціальних комунікацій
асистент кафедри мови та стилістики
e-mail: v.shvets@knu.ua; ORCID: 0009-0009-8412-3983
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
вул. Володимирська, 64/13, м. Київ, Україна, 01601

ДЕКОЛОНІЗАЦІЯ СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ: ТРАНСФОРМАЦІЯ ТЕЛЕВІЗІЙНОГО КОНТЕНТУ

Мета дослідження – виявити трансформацію телевізійного контенту як результат активізації деколонізаційних процесів в Україні, каталізатором чого стала активна фаза російсько-української війни.

Методологія дослідження. Для досягнення поставленої мети використано такі загальнонаукові методи дослідження: опис, аналіз, синтез, порівняння, узагальнення, прогнозування. Метод опису вжито для висвітлення політики українського уряду (дерусифікації, декомунізації та деколонізації), спрямованої на боротьбу з російськими пропагандистськими наративами. Методи аналізу та синтезу використано під час опрацювання змін у шкільних навчальних програмах (зокрема їх мотиваційної частини) і дальшого впливу цих змін на український інформаційний простір. Метод порівняння допоміг проаналізувати характер патріотичного складника в українських серіалах періоду колаборації з російськими продакшн-компаніями (до 2022 р.) та відмови від неї. Метод узагальнення використано для фіксування висновків, а метод прогнозування став у пригоді на етапі оцінювання перспектив вітчизняного телепродукту в ефірі загальнонаціональних телеканалів.

Результати. Визначено особливості політики українського уряду, спрямованої на деколонізацію української культури та освіти, встановлено зв'язок між законодавчими ініціативами та якісними змінами в наповненні вітчизняного телепродукту, очищенням його від російських імперських наративів.

Новизна. У статті зроблено спробу простежити вплив урядових ініціатив з деколонізації інфопростору на діяльність незалежних українських продакшн-компаній, осучаснення ідейно-тематичного наповнення вітчизняних телесеріалів, відмову від ворожих пропагандистських шаблонів.

Практичне значення. Отримані результати можуть бути використані не лише для подальшого дослідження явища «культура скасування» в Україні, а й у професійній діяльності сценаристів, шоуранерів, медіапродюсерів зі створення якісного, позбавленого імперських наративів телевізійного продукту та популяризуванні його на ринку.

Ключові слова. деколонізація, телевізійний контент, мовна свідомість, медіапростір.

I. Вступ

Підхоплена українськими політиками й громадськими діячами маніпулятивна теза російської пропаганди про те, що свободу Україні було даровано, ґрунтується на тому незаперечному факті: політична незалежність нашої країни випередила незалежність культурну. І хоча спроби переоцінити минуле, перетворити успадковану від СРСР ідентичність на ідентичність, здатну притягати, об'єднувати громадян молодшої держави, супроводжували українських інтелектуалів у їхніх дискусіях ще напередодні проголошення незалежності [4, с. 13] і тривали впродовж 1990-х рр., пришвидшення антиколоніальних процесів стало можливим лише з огляду на агресію внутрішню (антидержавна політика президента В. Януковича) та агресію зовнішню (анексія Криму й частини Сходу України).

Присвячений російсько-українським відносинам гострополемічний збірник статей шістдесятника Є. Гуцала «Ментальність орди» (1996) як зразок антиколоніальної творчості значною мірою випередив свій час: посткомуністичне суспільство було не готове до публіцистичного пафосу та деяких узагальнень автора (Росія – інфернальне зло) [6]. Приміром, М. Рябчук, сповідуючи тезу про двомовне та двоетнічне українське суспільство, називав російську загрозу напівміфічною-напівреальною [19, с. 94], проте прагматично визнавав, що Росія ще довго залишатиметься амбітно-агресивною й іманентно-українофобською [19, с. 266].

Тривалий час проблема антиколоніальних теорій була в центрі уваги вчених Українського наукового інституту Гарвардського університету: Р. Шпорлюка [26], С. Плохія [15]. Польська дослідниця О. Гнатюк, монографія якої датована 2003 р. (переклад українською – 2005 р.), серед усього іншого дослідила, які зміни відбулися на зламі XX і XXI ст. у визначенні української культурної та національної ідентичності [4]. Нині розуміємо, що це штучно окреслені межі, адже справжнім зламом століть для нас стало 24.02.2022.

Очевидним, хоч і дещо парадоксальним є факт, що українська культура, потребуючи деколонізації, почала говорити про неї лише з початком повномасштабної війни [5, с. 50]. Саме після повномасштабного вторгнення РФ у нашої країні запрацювали («Про забезпечення функціонування української мови як державної») або з'явилися («Про засудження та заборону пропаганди російської імперської політики в Україні і деколонізацію топонімії») закони, покликані не просто зменшити колоніальну залежність у сфері культури, а звести її нанівець.

Найбільший інтерес для нас становить менш резонансна законодавча ініціатива – наказ № 521 Міністерства освіти і науки України «Про утворення робочих груп з оновлення змісту навчальних програм» від 03.06.2022 [16]. Унаслідок оновлення з навчальної програми із зарубіжної літератури було вилучено та/або замінено твори російських і білоруських авторів на твори зарубіжних письменників. Вилучення російських авторів зі шкільних програм стало першочерговим запитом суспільства. В українському соціумі поширилася думка, що російські культурні діячі несуть персональну відповідальність за агресію Росії проти України, оскільки заклали її ідеологічне підґрунтя [3].

Актуальність дослідження зумовлена тим, що дієвість комплексу заходів української влади, спрямованих на подолання наслідків колоніального минулого України, зокрема у сфері телевізійного мовлення (традиційно орієнтованого на ринок РФ та країн СНД), потребує постійного моніторингу.

II. Постановка завдання та методи дослідження

Мета дослідження – виявити трансформацію телевізійного контенту як результат активізації деколонізаційних процесів в Україні, каталізатором чого стала активна фаза російсько-української війни. Відповідно до поставленої мети дослідження визначено такі його завдання: розглянути наказ Міністерства освіти і науки України «Про утворення робочих груп з оновлення змісту навчальних програм»; описати зміни, що відбулися в навчальних програмах після вилучення з них творів російських і білоруських письменників; проаналізувати вплив цієї ініціативи на виробництво серіалів в Україні: зміни в ідейно-тематичному наповненні, характеристиці героїв, побудові діалогів.

Для досягнення поставленої мети використано такі загальнонаукові методи дослідження: опис, аналіз, синтез, порівняння, узагальнення, прогнозування. Метод опису вжито для висвітлення політики українського уряду (дерусифікації, декомунізації та деколонізації), спрямованої на боротьбу з російськими пропагандистськими наративами. Методи аналізу та синтезу використано під час опрацювання змін у навчальних програмах (зокрема їх мотиваційної частини) і подальшого впливу цих змін на український інформаційний простір. Метод порівняння допоміг проаналізувати характер патріотичного складника в українських серіалах періоду колаборації з російськими продакшн-компаніями (до 2022 р.) та відмови від неї. Метод узагальнення використано для фіксування висновків, а метод прогнозування став у пригоді на етапі оцінювання перспектив вітчизняного телепродукту в ефірі загальнонаціональних телеканалів.

До вибірки наукового дослідження здебільшого увійшли серіали, що вийшли в ефір на телеканалах медіахолдингу «1+1 media» впродовж 2022–2024 рр.

III. Результати

У преамбулі до рішення робочої групи зазначено, що підставою для оновлення шкільних програм стало масове вторгнення збройних сил Російської Федерації в Україну, психологічне й фізичне травмування українських дітей унаслідок воєнних дій держави-агресора, важливість розвитку культурних зв'язків України із цивілізованими країнами, відсутність в умовах воєнного стану рецептивного контексту для вивчення творів російських і білоруських письменників [18].

Нашу увагу привернули примітки, які додатково (крім названих у мотиваційній частині) пояснюють причини вилучення авторів. Серед них:

- 1) через воєнну агресію РФ та розвантаження програми;
- 2) через воєнну агресію РФ та потребу в модернізації програми за рахунок класичних і сучасних творів для дітей і підлітків актуальної тематики;
- 3) через потребу в заміні на твори, які краще сприймаються сучасними підлітками.

Просьякнуту антивоєнним пафосом повість білоруського письменника В. Бикова «Альпійська балада» супроводжено м'якшим формулюванням: модернізація програми за рахунок сучасних творів для дітей і підлітків. Відмову від вивчення в українських школах вірша Б. Окуджави «До побачення, хлопчики...» пояснено заміною на більш відомий і значущий твір І. Вайсґласа.

Щодо деяких авторів та їхніх творів автори робочої групи відмовилися від стандартних, узагальнених обґрунтувань і запропонували персоналізовані коментарі. Приміром, вилучення поезії

О. Пушкіна «19 жовтня 1825 року» пояснено труднощами у її сприйнятті, а повісті М. Булгакова «Собаче серце» – важкістю для сприйняття учнями внаслідок складного історичного контексту.

Зараз важко сказати, як вплине відмінність у формулюваннях на першочерговість повернення до навчальних програм тих чи тих російських авторів після завершення російсько-української війни. Хоча б як прикладу «освітування колоніалізму і виправдання завоювань, ґвалтувань та знищення менших народів» [3].

Вважаємо, що насправді відмова від вивчення творчості письменників, що представляють країну-агресору, є однією з наймасштабніших реформ у системі української освіти, з огляду на суспільно-політичні, ідеологічні, культурологічні та інші чинники. З різних причин рішення МОН не стало імперативом для всіх інституцій, що працюють у системі української освіти. Інтернет-портал «Бібліотека української літератури» (ukrlib.com.ua), який називає себе найбільшою в інтернеті електронною бібліотекою української літератури і прагне «популяризувати українську мову і культуру, плекати любов до рідної літератури новим і новим поколінням», станом на березень 2023 р. надавав доступ до 196 творів О. Пушкіна, 87 – М. Лермонтова, 33 – Б. Пастернака, 30 – О. Блока, 30 – Ф. Тютчева, 27 – А. Чехова, 18 – І. Крилова, 7 – А. Фета тощо.

Усупереч очікуванням значної частини суспільства, рішення МОН, хоч і обмежило цитування російських письменників в інфопросторі, не перетворилося на тригер цілковитої відмови від російської культури. На заваді стала інерційність мислення людей, що здобували освіту за тієї політичної системи, яка всіляко підносила цінність російської літератури як об'єднавчого чинника для виховання людини нового типу – Homo sovieticus. Тому ми не можемо говорити про наявність в Україні політики нульової терпимості щодо творчості віднедавна табуованих письменників. Репліку О. Кірша «Нам довелося... відмовитися від одного з наших же українських нарід, оголошеного москвою російською мовою... Бо мордор перетворив усе, чого він так чи так торкнувся, на щось гидке, і нам геть не хочеться, щоб у нас з ним було щось подібне. Ми гидуємо, тому що звідти все дихає смородом» [9] оцінюємо радше як емоційну реакцію, ніж як констатацію дійсності.

Можемо стверджувати, що низка творів російської літератури, потрапивши під заборону, перетворилася на потужний елемент української контрпропаганди. До них найчастіше апелює українська блогосфера, знані публіцисти, лідери думок.

Поезія Б. Окуджави (фронтовика, барда, громадського діяча) завжди високо оцінювалася в середовищі радянської ліберальної інтелігенції, а його вірш «До побачення, хлопчики...» цілком заслужено посів гідне місце серед найбільш відомих антивоєнних творів. Утім, офіційна пропаганда РФ перетворила поезію на один із символів російського мілітаризму. Рядки «наші мальчики голы по подняли» почали асоціюватися з військовослужбовцями армії РФ, тож не дивно, що після початку повномасштабного вторгнення в Україну фрагменти поезії Б. Окуджави слугують для вітчизняних публіцистів засобом іронії, а подекуди – політичної сатири, свідченням чого є допис М. Данилюк-Ярмолаєвої: «І надважливо – суспільству має бути чітко артикульовано, що після перемоги будь-яка проросійська партія має отримати бан. Навіть, якщо там будуть симпатичні хлопчики, які апелюватимуть до туги за шкільною столовою і томиком Чехова. Це надважливо, аби 24 лютого не повторювалось вдруге і втретє» [7].

З позитивною конотацією сполучення «наші хлопчики» в сучасних історичних реаліях можемо спостерегти в мовленні героїв журналістських матеріалів (здебільшого жінок старшого віку): «Команда в нас дуже дружня, ми згуртувалися, як одна сім'я. І, мабуть, немає такої хвилини, щоб ми не переживали за хлопців. Доць пішов – переживаємо, як там наші хлопчики?! А як ще побачимо на трасі проїздом – серце кров'ю обливається дуже гаряче», – додає Світлана [10].

Доволі парадоксальним в умовах культури скасування є підвищення інтересу до творчості російських байкарів, зокрема І. Крилова. Це впливає з особливостей самої байки як жанру літератури. Сповнена алегоричності, моралізаторства, просякнута сатирою на функціонування тодішнього держaparату Російської імперії, байка «Квартет» нині слугує інтересам української громади. Саме в таку мету посилається на цей твір політолог В. Фесенко «Путін знов тасує свою генеральську колоду. Згадується відоме правило: “від зміни доданків сума не змінюється”. Можна ще перефразувати російського баснописця: “А ви, друзья, как ни садитесь, все в победители не годитесь”» [24].

Варто зазначити, що українська версія тексту («Тож, як сидати – сварки марні, Бо з вас музики незугарні», переклад Ф. Скліяра) менш відома широкому загалові, тому майже не використовується в політологічному дискурсі. Тематично та ідейно подібну до твору І. Крилова байку Л. Глібова «Музики», із суголосними рядками «Хоч десять раз пересідайте, Немає хисту – от і все», в Україні цитувати не прийнято.

Одним з найбільш згадуваних творів російської літератури є чотиривірш Ф. Тютчева «Умом Россию не понять...». Перший рядок цієї філософської поезії російська політична еліта вважає пророчим, вираженням національної ідеї й використовує здебільшого для обґрунтування особливого шляху розвитку країни. Натомість в Україні поезія царського дипломата та чиновника перетворилася на мем і сприймається радше як дотеп чи сатира, підтвердженням чого є слова політолога М. Давидюка: «Ми побачили росію зсередини, не міністрів лашчених, не московських

олігархів-бізнесменів. А ми побачили, що ті ось бізнесмени-міністри збудували всередині самої росії, чим вона живе. Пам'ятаєте, коли говорили “умом русскую душу не понять” і “умом россию не понять”, то ми її побачили, цю душу, у вбивствах, мародерствах і з'валтуваннях» [2].

У контексті відмови від вивчення творчості російських письменників О. Пушкін цікавить нас не так якістю свого доробку (зі шкільних програм завчасу прибрали одіозні поеми «Полтава» та «Мідний вершник»), як неоднозначністю постаті самого автора. Виходячи з розуміння, що всі письменники РФ є елементами російського культурного простору, який, своєю чергою, є складником простору політико-ідеологічного, протистояння двох культур С. Жадан назвав війною Пушкіна проти Шевченка [11]. Прикметно, що за тиждень до опублікування цитованого інтерв'ю вітчизняний читач мав змогу ознайомитися (у скороченому й адаптованому вигляді) з есе представника аналітичного центру Carnegie Europe Томаса де Ваала «Зняти Пушкіна з п'єдесталу» [23].

Неоднозначні, контроверсійні процеси, пов'язані зі ставленням українських інтелектуалів до знятих з постаментів учорашніх кумирів, ми спостерігаємо й у телевізійному ефірі.

Привертає увагу літературний перфоманс українського телеведучого Д. Комарова, який у 14-му (колумбійському) сезоні програми «Світ навиворіт» перефразував вірш К. Чуковського «Телефон»: «У вас задзвонив телефон. – Хто говорить? – Череп» [20]. Під час переозвучування програми українською цей епізод було залишено без змін.

Перебуваючи в Непалі, Д. Комаров пропонував місцевим шерпам хліб «Бородінський», припрошуючи їх словами: «Духмяний. Пахне батьківщиною» (ефір у повторі на телеканалі «1+1», 19.05.2024). З огляду на те, що нині в Україні активно триває кампанія з перейменування цієї продукції, репліка ведучого звучить щонайменше двозначно.

Варто пам'ятати, що на канал Д. Комарова «Світ навиворіт» в ютубі підписалося 627 тисяч користувачів, а на канал «Мир наизнанку» – 4 млн. Тому рішення продублювати новий сезон «Світ Навиворіт. Україна» не стало несподіваним. Автор наголосив, що, крім англійської та іспанської, «дуже важливий дубляж російською мовою, щоб побачити правду про наслідки війни в Україні та реальну ситуацію могли усі мешканці пострадянського простору і російськомовні діаспори у всьому світі». Д. Комаров зауважив, що правду мають побачити й росіяни [14].

З огляду на аудиторію, рефлексії українського ведучого, його звернення до спільної культурної спадщини цілком зрозуміле. Проте показ програми в Україні, а надто якщо розглядаємо далеку перспективу, може супроводжуватися субтитрами з поясненням суперечливих моментів. Вважаємо, що спеціально створена редакторська група (за згодою автора) могла б ініціювати переозвучування окремих пасажів, які в наш час перетворилися на анахронізм або ж ображають почуття значної частини громадян.

Дражливим для багатьох українців залишається питання висвітлення історичних наслідків поразки поблизу Полтави об'єднаного війська шведського короля Карла XII, гетьмана І. Мазепи та запорозьких козаків у червні 1709 р. Рядки поеми О. Пушкіна «Полтава» «Ура! Мы ломим, гнутся шведы...» для підтримання бойового духу однаково успішно використовували різні режими: від царського до сучасного російського. У XIX ст. ставлення до Полтавської битви було «визначальним в кодексі імперіалістичних поглядів, критерієм лояльності автора» [25, с. 177].

За часів СРСР вислів «розбити, як шведів під Полтавою» став частиною народної творчості, особливо в середовищі спортивних уболівальників. Після піднесення національної самосвідомості українців відбулося переосмислення подій 1709 р., через що випадків використання цієї конструкції поменшало.

Рішення сценаристів двомовного комедійного серіалу «Село на мільйон» вкласти в уста священника Антонія фразу «В последний раз, наверное, шведы такие злые были ещё под Полтавой» (сезон 2, серія 11) експлуатує доволі популярний серед майстрів розважального жанру творчий прийом і видається нам цілком логічним з огляду на кінематографічний портрет згаданого персонажа. Проте в разі переозвучування всіх російськомовних героїв серіалу «батюшка» втратить певний елемент комічності, а приписувана йому фраза навіть у перекладі українською (і тим паче в перекладі українською) викликати певний дисонанс.

Значною (і вже звичною) проблемою для переозвучування української кінопродукції є цитування рядків М. Некрасова «Коня на скаку остановит, В горящую избу войдет!» з поеми «Мороз, Красный нос». Нагадаємо, що цей уривок (під назвою «Есть женщины в **русских** селеньях...») (виділення наше. – В. Ш.) вивчали і як самостійний твір. У системі радянської освіти зв'язок М. Некрасова з Україною простежувався з огляду на місце народження поета (м. Немирів Подільської губернії) та вірш «На смерть Шевченка». Проте в наш час будь-який асоціативний зв'язок українськомовного контенту з творчістю російських авторів є небажаним. У зв'язку із цим характеристика «відомої на всю країну» тренерки з художньої гімнастики Регіни Лаврентьевої з вуст її чоловіка (серіал «Колишня», серія 1), очевидно, потребує не дослівного перекладу (навіть художнього), а адаптованого, локалізованого.

Як чергову спробу створити не найпривабливіший кінематографічний образ України розглядаємо один з епізодів чотирисерійного фільму «Дівчина з персиками» (2017 р.) (назва відсилає нас до однойменної картини російського художника В. Серова), що містить сцену, під час якої

героїні виконують російську народну пісню «Ой, цветёт калина...» [8], яка, своєю чергою, відсилає нас до нашпигованого радянськими пропагандистськими штампами фільму сталінської доби «Кубанські козаки» (реж. І. Пир'єв).

Після повномасштабного вторгнення в українських серіалах запанувала українська народна пісня: у 4-серійній мелодрамі «Невістка» лунають повноформатні версії таких витончених зразків народної творчості, як «Ой під вишнею, під черешнею», «Ти ж мене підманула», «Цвіте терен». У серіалі «Ціна втечі» головна героїня Марта потрапляє до самодіяльного ансамблю «Сердечні пісні», репертуар якого складався з народних пісень. Їх виконання не лише становить музичне тло серіалу, а й допомагає розкрити душевні переживання героїні. З іншого боку, таке повернення до традицій українського поетичного кіно, зловживання ними може створити хибне враження про модерну українську націю як суспільство, що не лише шукає свої корені, а й загрузло в замилюванні архаїкою.

Також на певну увагу заслуговує мелодрама «Все одно ти будеш мій» (2014 р.), головний герой якої декламує поезію одного з представників покоління Срібного віку К. Бальмонта (серія 1). Літературний мінідвобій героїв фільму навколо творчого доробку К. Бальмонта, очевидно, покликаний схарактеризувати їх як інтелектуально розвинених і начитаних особистостей. Водночас краєвиди Києва (приміром, головна героїня у виконанні актриси В. Ходос навчається в приміщенні кібернетичного факультету КНУ імені Тараса Шевченка) та деякі інші обставини пов'язують сюжетну лінію з українськими реаліями і, знов-таки, певною мірою дисонують з творчістю маловідомого для сучасного українського читача письменника.

Хочемо зупинитися на двох телевізійних програмах, окремі епізоди яких, на нашу думку, потребують пильнішої уваги редактора дубляжу. Йдеться про один з випусків програми «Весілля наосліп» (сезон 3, випуск 10). Ведучий, психолог Єгор Тополов, так характеризує героя програми: «Иногда это английский аристократ, который слушает классическую музыку. А иногда это Саша Белый» [1]. Судячи з усього, у цій репліці Саша Бєлий – це персонаж російського кримінального серіалу «Бригада» (2002 р.). З 2015 р. цей кінематографічний продукт заборонено до показу на території України для захисту інформаційного простору від російського пропагандистського та ідеологічного впливу, тобто на момент зйомок програми «Одруження наосліп» уже перетворився на табуйований контент. Таким чином, розв'язання потребують кілька проблем:

- 1) сучасний глядач може не зрозуміти відсилання до телесеріалу «Бригада»;
- 2) паралелі між учасником української телепрограми («зовнішня черствість чоловіка приховує чутливу натуру») та героєм російського кримінального серіалу є небажаними.

Образ «українського націоналіста» («українського буржуазного націоналіста») – один з улюблених жупелів радянської тоталітарної системи, широко використовуваних у системі патріотичного виховання. Як слушно зауважив М. Рябчук, слово «націоналізм» через фонетичну подібність і певні історичні алюзії почали пов'язувати зі словом «нацизм», а по тому – безпідставно демонізувати [19, с. 15]. Про успішність роботи пропагандистської машини свідчить той факт, що слово «націоналіст» і досі зберігає негативну конотацію для значного числа українців. Очевидно, цим керувалися сценаристи команди Ліги Сміху «Между делом» під час написання підводки «Обычный будний вечер. Квартирка на Троещине. Националисты решают, к чему бы еще докопаться» (тайм код 51:50) [12]. Незважаючи на те, що гумористична сценка мала на меті викрити критиків чинного президента України, неоднозначне використання стилістично забарвленої лексики навіть на той момент (сезон 8, гра 1, випуск 10.10.2021) нам видається сумнівним.

Після оприлюднення навесні 2023 р. розроблених Центром стратегічних комунікацій та інформаційної безпеки (разом з Інститутом масової інформації) рекомендацій і застережень щодо вживання термінології стосовно подій та явищ російсько-української війни використання словосполучення «українські націоналісти» визнано неприйнятним на державному рівні (оскільки Центр стратегічних комунікацій та інформаційної безпеки створено при Міністерстві культури та інформаційної політики України). Рекомендації передусім спрямовані проти маркування українських воїнів за тим чи іншим політичним спектром і покликані не допустити спотворення реальності та приниження честі захисників України [22], проте, безумовно, позначаються й на інших сферах життя.

Така заборона стане на заваді використанню слова «націоналіст» з позитивною конотацією, у традиційному для української громади значенні. Рекомендації Центру стратегічних комунікацій та інформаційної безпеки є спробою протистояти російській пропаганді й водночас хибною реакцією на дії ворога. У тлумаченні терміна «націоналізм» за останні пів століття відбулися докорінні зміни: якщо в 1970-х рр. «націоналізм» визначали як «реакційну буржуазну ідеологію й політику в галузі національних відносин» (СУМ-11, том 5, с. 232), то в наш час – як «ідеологію та політику в національному питанні, в основі яких лежить трактування нації як найвищої цінності та форми суспільної єдності» (sum20ua.com). Таким чином, питання ідеологічної детермінованості словникарства за часів тоталітаризму та його оновлення в новітній період потребують нашої пильної уваги, оскільки відбулися докорінні зміни у світогляді мовців, а також у суспільно-політичній реальності [17, с. 60].

Повномасштабне вторгнення Російської Федерації в Україну унеможливило існування творчої колаборації представників двох держав у сфері кінематографу. Представники вітчизняного шоу-бізнесу, демонструючи свою патріотичну позицію, максимально дистанціювалися від усього російського. Спостерігається черговий спалах інтересу до української культури в усіх її проявах. Продакшн-студії прийняли нові історичні реалії, окресливши нову громадянську позицію і соціальну роль. На цьому тлі органічним, не вигаданим видається діалог у кареті «швидкої допомоги», у фіналі якого прозвучав вірш В. Стуса «Як добре те, що смерті не боюсь я...»:

– Знаєш, так дивно, от я у школі зовсім не розуміла вірші його. Ну от не подобалися – і все.

– Стуса?

– Так. А оце якось років п'ять тому їхала в метро, до хлопчини в книжку заглядала. Вийшла – пішла до книжкового й купила собі збірку. Зараз... Як же там... (серіал «Я – Надія», серія 2; прем'єра відбулася в лютому 2023 р.).

Схвальні відгуки глядачів на черговий телевізійний продукт («як цілющий бальзам», «чудова гра нашою солов'їною», «нарешті фільми виходять українські, в усіх смислах») не мають відволікати від очевидних проблем: подекуди ми спостерігаємо шаблонність сценарних ходів, трафаретність у побудові діалогів, кричущі анормативи та прихований, завуальований російський культурний код. Розгляньмо фінальний монолог прокурорського сина Артура в серіалі «Невістка», знятого на замовлення ДП «Мультимедійна платформа іномовлення України» (прем'єра відбулася у квітні 2024 р.):

– Усе місто наді мною сміється. Батько мене ледве від тюрми відмазав і тепер не знає, що зі мною робити. Тобто кар'єрні перспективи туманні. Був подаючий надії, а став... Коротше, не злетим, так хоч поплаваєм» [13].

У наведеному уривку спостерігаємо зумовлені згубним впливом російської мови порушення граматичних норм (*сміється наді мною; подаючий надії*). Ці анормативи, з одного боку, можна пояснити бажанням сценаристів надати мовленню головного героя розмовного характеру, а з іншого – недостатнім рівнем розвиненості індивідуальної та суспільної мовної свідомості [21, с. 23–24]. З огляду на проблеми, порушені в цій статті, нашу увагу більшою мірою привертає ремінісценція – відсилання українського глядача до творчості російської співачки Земфіри (*не злетим, так хоч поплаваєм*). Прикметно, що у фільмі переклад рядків пісні «Аривидерчи» максимально наближений до граматики російської мови (замість суто української конструкції «*не злетимо, то хоч поплаваємо*»). Таким чином, усупереч забороні на публічне використання музичного продукту держави-агресора фіксуємо приховані ремінісценції, що свідчить про очевидні прорахунки сценарної групи.

Якщо до початку повномасштабного вторгнення продакшн-підрозділи українських медіахолдингів з огляду на кон'юнктуру ринку зосереджували свої зусилля на жанрах комедії та детективу, орієнтуючись як на внутрішнього замовника, так і на зовнішнього, то в сучасних умовах фокус уваги медіапродюсерів більшою мірою спрямований на внутрішнього споживача. А це означає, що сценарні ходи й шаблони, які впродовж тривалого часу доводили свою ефективність, потребують докорінного перегляду, переосмислення, осучаснення.

IV. Висновки

Проведене наукове дослідження засвідчило трансформацію телевізійного контенту в Україні, зумовлену повномасштабним вторгненням РФ. Ці зміни, що впродовж останнього десятиліття мали несистемний, стихійний характер, після лютого 2024 р. стали частиною деколонізаційних процесів в Україні, які проявилися, зокрема, в ухваленні низки законів, покликаних протидіяти шовіністичній імперській пропаганді в усіх її проявах.

Екзистенційна потреба звільнитися від великодержавного російського впливу зумовила оновлення шкільних програм із зарубіжної літератури шляхом вилучення російських і білоруських письменників, твори яких автоматично набули статусу табуованих, небажаних для всього українського суспільства, оскільки російська література (меншою мірою білоруська) є частиною імперського нарративу.

Реакцією на урядові ініціативи стала трансформація телевізійного контенту українських медіахолдингів, зокрема «1+1 media». При цьому варто наголосити, що твори російської літератури залишаються частиною телевізійного дискурсу у вигляді численних ремінісценцій. Докорінні, глибинні зміни у змісті, внутрішній структурі сценаріїв пов'язуємо зі змінами в мовній свідомості (яка є продуктом культурного розвитку, а не даністю) їхніх авторів.

Список використаної літератури

1. Анастасія і Олександр. Одруження наосліп. 10 випуск, 3 сезон. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=xNFn33rwXJE> (дата звернення: 11.04.2024).
2. Вакарєва К. Рашисти почали красти український чорнозем: як росія століттями грабувала Україну. URL: <https://podrobnosti.ua/2470316-rashisti-pochali-krasti-uzhe-ukranskij-chornozem-jak-rosja-stoltlja-grabovala-ukranu.html> (дата звернення: 03.04.2024).

3. Гарасим А., Кельм Н. Пушкін у головах. Як українська школа навчає учнів культурної компетентності. URL: <https://texty.org.ua/articles/106589/pushkin-u-holovah-yak-ukrayinska-shkola-navchaye-uchniv-kulturnoyi-menshovartosti> (дата звернення: 11.04.2024).
4. Гнатюк О. Прощання з імперією: українські дискусії про ідентичність. Київ : Критика, 2005. 528 с.
5. Гомілко О. Деколонізація української культури: політика воук чи національне пробудження? *Філософська думка*. 2023. № 3. С. 49–58.
6. Гуцало Є. Ментальність орди : статті. Київ : Просвіта, 1996. 176 с.
7. Данилюк-Ярмолаєва М. Чи реально в Україні зробити «корейський сценарій». URL: <https://wz.lviv.ua/blogs/484680-chy-realno-v-ukraini-zrobyty-koreiskyi-stsenarii> (дата звернення: 11.04.2024).
8. Дівчина з персиками. 4 серія. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=9pzMwwqI36g> (дата звернення: 11.04.2024).
9. Кірш О. Головна таємниця мордора, або все дуже просто. URL: <https://news.obozrevatel.com/ukr/society/golovna-taemnitsya-mordora-abo-vse-duzhe-prosto.htm> (дата звернення: 11.04.2024).
10. Кочерга Л. «Джавелінка»: 9 місяців працюють на перемогу жителі села на Кіровоградщині. URL: [https://dostyp.com.ua/novini/dzhavelinka-9-misiatsiv-pratsuiut-na-pieriemoghu-zhители-siela-na-kirovogradshchini-foto-1/](https://dostyp.com.ua/novini/dzhavelinka-9-misiatsiv-pratsuiut-na-periemoghu-zhители-siela-na-kirovogradshchini-foto-1/) (дата звернення: 11.04.2024).
11. Кравець Р. Сергій Жадан: це війна Пушкіна проти Шевченка, хочемо ми цього чи ні. URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2023/04/25/7399252/> (дата звернення: 11.04.2024).
12. Ліга Смеха 2021, Первая игра 8-го сезона «ЗНАКИ ЗОДИАКА». Полный выпуск 10.10.2021. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=4b3YuTFDBRU> (дата звернення: 13.04.2024).
13. Невістка. Український серіал про справжнє кохання. Серія 4. 2024. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=mpIFSt-ZkEk> (дата звернення: 11.04.2024).
14. Первая Леди Украины и Дмитрий Комаров без предупреждения приехали в детдом. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=a8nstqtWm9Q> (дата звернення: 02.04.2024).
15. Плохій С. Остання імперія. Занепад і крах Радянського Союзу / пер. з англ. Я. Лебеденка, А. Сагана. Харків : Книжковий клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2019. 512 с.
16. Про утворення робочих груп з оновлення змісту навчальних програм : Наказ МОН № 521 від 03.06.2022 р. URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/86581/ (дата звернення: 11.04.2024).
17. Ренка І. Лексикон тоталітаризму. Київ : ТОВ «Видавництво «Кліо»», 2018. 232 с.
18. Рішення робочої групи з оновлення змісту навчальних програм із зарубіжної літератури для 6–9 класів (2017), 10–11 класів (2017, рівень стандарту), 10–11 класів (2017, рівень профільний) закладів загальної середньої освіти від 13 червня 2022 р. (протокол № 2). URL: <https://osvita.ua/doc/files/news/866/86629/Rishennyu.pdf> (дата звернення: 11.04.2024).
19. Рябчук М. Від Малоросії до України: парадокси запізненого націєтворення. Київ : Критика, 2000. 303 с.
20. Світ навиворіт. 8 епізод. Колумбія. URL: <https://1plus1.video/mir-naiznanku/14-sezon/8-vipusk-svit-navivorit-14-sezon-8-vipusk-vidrizav-sobi-vuha-ta-nis-yak-zhive-znamenitij-zhivij-cherep> (дата звернення: 11.04.2024).
21. Селігей П. О. Мовна свідомість: структура, типологія, виховання. Київ : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2012. 118 с.
22. Словник термінології щодо подій в Україні. URL: <https://spravdi.gov.ua/slovnik-terminologiyi-shhodo-podij-v-ukrayini/> (дата звернення: 05.04.2024).
23. Треба припинити робити з Пушкіна ідола, а з російської літератури – вінець цивілізації. Погляд з Заходу. URL: <https://texty.org.ua/articles/109442/treba-pryprynty-robity-z-pushkina-idola-z-rosijskoyi-literatury-vinec-cyvilizaciyi-pohlyad-z-zahodu/> (дата звернення: 12.04.2024).
24. Фесенко В. Генеральська рокировка. Навіщо Путін призначив Герасимова замість Суровікіна. URL: <https://nv.ua/ukr/opinion/armiya-rosiji-navishcho-putin-priznachiv-gerasimova-zamist-surovikina-ostanni-novini-50296995.html> (дата звернення: 03.04.2024).
25. Шкандрій М. В обіймах імперії: російська і українська літератури новітньої доби / пер. П. Таращук. Київ : Факт, 2004. 496 с.
26. Шпорлюк Р. Формування модерних націй: Україна – Росія – Польща / пер. з англ. Г. Касьянова, М. Климчука, М. Рябчука, Я. Стріхи, Д. Матіяш, Х. Чушаак. 2-ге вид. Київ : ДУХ І ЛІТЕРА, 2016. 552 с.

References

1. Anastasiia i Oleksandr. Odruzhennia naoslip. 10 vypysk, 3 sezon [1. Anastasia and Alexander. Blind marriage. Issue 10, Season 3]. Retrieved from <https://www.youtube.com/watch?v=xNFn33rWJE> [in Ukrainian].
2. Vakarieva, K. (2023). Rashysty pochaly krasty ukrainskyi chornozem: yak rosii stolittiamy hrabuvava Ukrainu [The Russians began to steal Ukrainian black soil: how Russia robbed Ukraine for centuries].

- Retrieved from <https://podrobnosti.ua/2470316-rashisti-pochali-krasti-uzhe-ukranskij-chornozem-jak-rosja-stoltlja-grabuvala-ukranu.html> [in Ukrainian].
3. Harasym, A., & Kelm, N. (2022). Pushkin u holovakh. Yak ukrainska shkola navchaie uchniv kulturnoi kom-petentnosti [Pushkin in the head. How a Ukrainian school teaches students cultural competence]. Retrieved from <https://texty.org.ua/articles/106589/pushkin-u-holovah-yak-ukrayinska-shkola-navchaye-uchniv-kulturnoyi-menshovartosti> [in Ukrainian].
  4. Hnatiuk, O. (2005). *Proshchannia z imperiieiu: Ukrainski dyskusii pro identychnist* [Farewell to Empire: Ukrainian Debates on Identity]. Kyiv: Krytyka [in Ukrainian].
  5. Homilko, O. (2023). Dekolonizatsiia ukrainskoi kultury: polityka vouk chy natsionalne probudzhennia? [Decolonization of Ukrainian culture: policy of wok or national awakening?]. *Filosofska dumka*, 3, 49–58 [in Ukrainian].
  6. Hutsalo, Ye. (1996). *Mentalnist ordy: statti* [Horde mentality: articles]. Kyiv: Prosvita [in Ukrainian].
  7. Danyliuk-Yarmolaieva, M. (2023). Chy realno v Ukraini zrobyty «koreiskyi stsenarii» [Is it realistic to make a "Korean scenario" in Ukraine?]. Retrieved from <https://wz.lviv.ua/blogs/484680-chy-realno-v-ukraini-zrobyty-koreiskyi-stsenarii> [in Ukrainian].
  8. Divchyna z persykamy. 4 seriia [Girl with peaches. 4 series]. Retrieved from <https://www.youtube.com/watch?v=9pzMwwqI36g> [in Ukrainian].
  9. Kirsh, O. (2023). Holovna taiemnytsia mordora, abo vse duzhe prosto [The main secret of Mordor, or everything is very simple]. Retrieved from <https://news.obozrevatel.com/ukr/society/golovna-taemnytsya-mordora-abo-vse-duzhe-prosto.htm> [in Ukrainian].
  10. Kocherha, L. (2022). «Dzhavelinka»: 9 misiatsiv pratsiuiut na peremohu zhyteli sela na Kirovohradshchyni [«Javelinka»: villagers in Kirovohrad region work for victory for 9 months]. Retrieved from <https://dostyp.com.ua/novini/dzhavelinka-9-misiatsiv-pratsiuiut-na-pieriemoghuzhitieli-siela-na-kirovohradshchyni-foto-1/> [in Ukrainian].
  11. Kravets, R. (2023). Serhii Zhadan: tse viina Pushkina proty Shevchenka, khochemo my tsoho chy ni [Serhii Zhadan: this is Pushkin's war against Shevchenko, whether we like it or not]. Retrieved from <https://www.pravda.com.ua/articles/2023/04/25/7399252/> [in Ukrainian].
  12. Liga Smeha 2021, Pervaja igra 8-go sezona «ZNAKI ZODIACA». [League of Laughter 2021, First game of the 8th season «ZODIAC SIGNS»]. 10.10.2021. Retrieved from <https://www.youtube.com/watch?v=4b3YyTFDBRU> [in Russian].
  13. Nevistka. Ukrainskyi serial pro spravzhnie kokhannia [Daughter-in-law. Ukrainian series about true love]. Serii 4 (2024). Retrieved from <https://www.youtube.com/watch?v=mpIFSt-ZkEk> [in Ukrainian].
  14. Pervaja Ledi Ukrainy i Dmitrij Komarov bez preduprezhdenija priehali v detdom [The First Lady of Ukraine and Dmitry Komarov arrived at the orphanage without warning]. Retrieved from <https://www.youtube.com/watch?v=a8nstqtWm9Q> [in Russian].
  15. Plokhii, S. (2019). *Ostannia imperiia. Zaneпад i krakh Radianskoho Soiuzu* [The last empire. Decline and collapse of the Soviet Union] (Ya. Lebedenko & A. Sahan, Trans.). Kharkiv: Knyzhkovyi klub «Klub Simeinoho Dozvillia» [in Ukrainian].
  16. On the formation of working groups to update the content of educational programs: Order of the Ministry of Education and Culture from June 3 2022, № 521 [in Ukrainian].
  17. Renchka, I. (2018). *Leksykon totalitaryzmu* [Lexicon of totalitarianism]. Kyiv: TOV «Vydavnytstvo "Klio"» [in Ukrainian].
  18. Rishennia robochoi hrupy z novlennia zmistu navchalnykh prohram iz zarubizhnoi literatury dlia 6–9 klasiv (2017), 10–11 klasiv (2017, riven standartu), 10–11 klasiv (2017, riven profi-lnyi) zakladiv zahalnoi serednoi osvity vid 13 chervnia 2022 r. (protokol № 2) [Decision of the working group on updating the content of foreign literature curricula for grades 6–9 (2017), grades 10–11 (2017, standard level), grades 10–11 (2017, profile level) of general secondary education institutions from June 13, 2022 (protocol № 2)]. Retrieved from <https://osvita.ua/doc/files/news/866/86629/Rishennya.pdf> [in Ukrainian].
  19. Riabchuk, M. (2000). Vid Malorosii do Ukrainy: paradoksy zapizniloho natsiivtvoennia [From Little Russia to Ukraine: Paradoxes of belated nation-building]. Kyiv: Krytyka [in Ukrainian].
  20. Svit navyvorit. 8 epizod. Kolumbiia [The world inside out. 8 episode. Colombia]. Retrieved from <https://1plus1.video/mir-naiznanku/14-sezon/8-vipusk-svit-navivorit-14-sezon-8-vipusk-vidrizav-sobi-vuha-ta-nis-yak-zhive-znamenitij-zhivij-cherep> [in Ukrainian].
  21. Selihei, P. O. (2012). *Movna svidomist: struktura, typolohiia, vykhovannia* [Language consciousness: structure, typology, education]. Kyiv: Vyd. dim «Kyievo-Mohylianska akademiia» [in Ukrainian].
  22. Slovnyk terminolohii shchodo podii v Ukraini [Dictionary of terminology regarding events in Ukraine]. Retrieved from <https://spravdi.gov.ua/slovyk-terminologiyi-shhodo-podij-v-ukrayini/> [in Ukrainian].
  23. Treba prypynyty robyty z Pushkina idola, a z rosiiskoi literatury – vinets tsyvilizatsii. Pohliad z Zakhodu [We must stop making Pushkin an idol, and Russian literature the crown of civilization. View from the West]. Retrieved from <https://texty.org.ua/articles/109442/treba-prypynyty-robyty-z-pushkina-idola-z-rosijskoyi-literatury-vinec-cyvilizaciyi-pohlyad-z-zahodu/> [in Ukrainian].

24. Fesenko, V. (2023). Heneralska rokirovka. Navishcho Putin pryznachyv Herasymova zamist Surovikina [General casting. Why did Putin appoint Gerasimov instead of Surovikin]. Retrieved from <https://nv.ua/ukr/opinion/armiya-rosiji-navishcho-putin-priznachiv-gerasimova-zamist-surovikina-ostanni-novini-50296995.html> [in Ukrainian].
25. Shkandrii, M. (2004). *V obiimakh imperii: rosiiska i ukrainska literaturni novitnoi doby* [In the arms of the empire: modern Russian and Ukrainian literature]. (P. Tarashchuk, Trans.). Kyiv: Fakt [in Ukrainian].
26. Shporliuk, R. (2016). Formuvannia modernykh natsii: Ukraina – Rosiia – Polshcha [Formation of modern nations: Ukraine – Russia – Poland]. (H. Kasianova, M. Klymchuka, M. Riabchuka, Ya. Strikhy, D. Matiiash & Kh. Chushaak. (Vol. 2). Kyiv: DUKh I LITERA [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 20.05.2024.

Received 20.05.2024.

Shvets V. Decolonization of the Modern Ukrainian Information Space: Transformation of Television Content

The aim of the study is to identify the transformation of television content as a result of the intensification of decolonization processes in Ukraine, which was catalyzed by the active phase of the Russian-Ukrainian war.

Research methodology. To achieve this aim, the following general academic research methods were used: description, analysis, synthesis, comparison, generalization, and forecasting. The method of description was used to highlight the Ukrainian government's policy (de-Russification, decommunization, and decolonization) aimed at combating Russian propaganda narratives. The methods of analysis and synthesis were used to examine changes in school curricula (including their motivational part) and the further impact of these changes on the Ukrainian information space. The method of comparison helped to analyze the nature of the patriotic component in Ukrainian TV series during the period of collaboration with Russian production companies (until 2022) and after it was stopped. The method of generalization was used to record the conclusions, and the method of forecasting was useful at the stage of assessing the prospects of a Ukrainian TV product on nationwide TV channels.

Results. The article identifies the peculiarities of the Ukrainian government's policy aimed at decolonizing Ukrainian culture and education, as well as establishes the connection between legislative initiatives and qualitative changes in the content of Ukrainian television products, cleansing them from Russian imperial narratives.

Novelty. The article attempts to trace the impact of government initiatives to decolonize the information space, the activities of independent Ukrainian production companies, the modernization of the ideological and thematic content of Ukrainian television series, and the rejection of hostile propaganda templates.

Practical significance. The obtained findings can be used not only for further research on the «cancel culture» phenomenon in Ukraine, but also in the professional activities of screenwriters, showrunners, and media producers to create a high-quality television product that is free of imperial narratives, and to popularize it on the market.

Key words: decolonization, television content, language awareness, media space.